

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

Na kmetijo!

PRIROČNIK ZA BIVANJE STAREJŠIH NA KMETIJAH

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

Na kmetijo!

Priročnik za bivanje starejših na kmetijah

Leto izida: 2021

Avtorji: Alen Sajtl, Alenka Ogrin, Tjaša Potočnik in partnerji projekta *Na kmetijo!*
Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje; Kmetija Avark; Turistična kmetija Matk; Pribinovina

Za vsebino publikacije je odgovorna Alenka Ogrin.

Izdajatelj: Inštitut Antona Trstenjaka

Organ upravljanja, določen za izvajanje Programa razvoja podeželja 2014-2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

Priročnik je bil napisan v okviru pilotnega projekta Na kmetijo!, ki sta ga v okviru *Programa za razvoj podeželja 2014-2020* (prehodno obdobje do 2022), natančneje podukrepa 16.9 Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost ter izobraževanjem o okolju in hrani, **financirala Republika Slovenija (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano) ter Evropska unija iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja.**

Več informacij o Programu za razvoj podeželja lahko dobite na spletni strani: www.skp.si ali na info točkah Programa za razvoj podeželja (<https://skp.si/aktualno/info-tocke>). Informacije o podpori Evropske unije iz Evropskega sklada za razvoj podeželja lahko dobite na spletni strani <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development>.

Fotografija na naslovnici: obisk pri gospodinjski skupnosti starejših v Davči, 28. februar 2020

KAZALO VSEBINE

1. BIVANJE NA KMETIJI – BUTIČNA MOŽNOST ZA ZDRAVO STARANJE IN OSKRBO	5
2. O PROJEKTU NA KMETIJO!	7
3. OBISKI NA PARTNERSKIH KMETIJAH	12
3.1 Ugotovitve z obiskov: rezultati analize poizvednih skupin in ankete	13
3.1.1 Analiza vprašalnikov o bivanju na kmetiji	13
3.1.2 Analiza poizvednih skupin	16
4. DOBRE PRAKSE BIVANJA NA KMETIJAH, PRI NAS IN DRUGOD	26
4.1 Alternativna skrb za starejše na avstrijskem Koroškem	26
4.2 Kako je živeti v stanovanjski skupnosti starejših?	29
4.3 Eko socialne kmetije za starejše na Poljskem	32
4.4 Na Nizozemskem dnevno varstvo starejših izvajajo tudi kmetije	33
4.5 Preživitkarska hiša - spomenik generacijskemu sožitju v kmečkem okolju	34
5. POGOJI ZA BIVANJE STAREJŠIH NA KMETIJAH	35
5.1 Pravno formalni vidiki	35
5.2 Arhitekturni vidiki – študija primera in priporočila	39
6. ZAKLJUČEK IN PRIPOROČILA	41

KAZALO SLIK

Slika 1: Začetno srečanje in usposabljanje partnerjev in sodelavcev projekta Na kmetijo!, Matkov kot, 30. januar 2020	11
Slika 2: Oglad zeliščnega vrta na eko kmetiji Korenika v Šalovcih (partner Pribinovina), 2. julij 2021	13
Slika 3: Na obisku kmetije Matk, 19. junij 2020.....	40
Slika 4: Obisk na kmetiji Avark, 29. avgust 2020.....	44

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Deleži odgovorov na vprašanje "S kom živite?"	14
Graf 2: Deleži odgovorov na vprašanje Kaj bi storili če bi imeli možnost izbire?	15

1. BIVANJE NA KMETIJI – BUTIČNA MOŽNOST ZA ZDRAVO STARANJE IN OSKRBO

Preselitev na kmetijo v starosti je ena od obiskovalk kmetij v pričujočem projektu imenovala butično alternativo. Posrečeno poimenovanje! Butični izdelki so višek kakovosti in lepote, njihova izdelava je zahtevnejša in dražja, po osebnem okusu. Z vidika sodobnih potreb po zdravem staranju ter po javni skrbi za human, kadrovsko in finančno vzdržen sistem dolgotrajne oskrbe je bivanje na kmetiji, ki ima dopolnilno socialno dejavnost za turistično, bivalno ali oskrbovalno sprejemanje starajočih se ljudi, dobrodošla možnost za nekaj starajočih se ljudi, ki jim ta način ustreza pri njihovem človeškem zorenju v jeseni življenja, in za tiste kmetije, ki imajo za to dejavnost čut in možnosti ter je zanje dodaten vir zaslužka. Sistem javno podprtih programov za kakovostno staranje in dolgotrajno oskrbo, ki se danes razvija v Evropi, skuša čim bolj odgovoriti na stvarne potrebe, možnosti in hotenje ljudi, zato je razvejan v številne možnosti. Strokovna in finančna podpora pri njihovem razvoju in izvajanju je po smiselnih kriterijih enako dostopna vsem programom, vsem njihovim izvajalcem in vsem ljudem, ki te programe potrebujejo. To so osnovna merila sodobnih zakonov o sistemu integrirane lokalne dolgotrajne oskrbe po evropskih državah in prav tako državnih, lokalnih in civilnih programov za zdravo staranje.

Projekt Na kmetijo! je v tem smislu razvojni korak na zanemarjeni ledini slovenske dolgotrajne oskrbe, pa tudi sociale nasploh. Ko smo pred več kakor desetletjem predlagali pilotni strokovni projekt za oskrbovanje starih ljudi v kmečkih in brezposelnih delavskih družinah, ki imajo stanovanjske in osebne pogoje za to, je minister za socialo zamahnil z roko, da to zna vsak in ni potrebno nobenih strokovno vodenih razvojnih pilotov. Takšno pomanjkanje znanja in čuta v političnem vrhu je slovensko socialo v zadnjih desetletjih pripeljalo v skrajno onemoglost. Direktorji avtomobilskih tovarn skrbijo za razvojni oddelek, kjer snujejo in preizkušajo nove avtomobile, kot za punčico v očesu. Starajoči se človek je neizmerno kompleksnejši od avtomobila.

Na kmetijo!

In naš čas je glede staranja kompleksnejši kakor kdaj koli prej. Danes se vsi zavedamo svoje vrednosti, vsak pa ima svoje želje in potrebe; ustrezen odgovor na to so različni programi v skupnosti. Danes je starostno pešanje v zavesti ljudi sramotni tabu, ki ga je težko priznati sebi in drugim – s samozadostnim ponosom rečemo, da nočemo biti nikomur v napoto, obenem pa pričakujemo pomoč države in skupnosti ter čuteč človeški odnos in kakovostne storitve od domačih in poklicnih oskrbovalcev. Desetletja podcenjevanja kmečkega življenja so ljudem oblikovala vtis manjvrednosti tega dela, ki se meša z današnjimi predstavami ekološke idile; zato je razumljivo pričakovanje, da bi stanovanje in oskrba na kmetih ne smela biti tržna, ampak idilično domača in naravna. Vse te pasti morajo rešiti kmetje po Evropi in pri nas, ki jemljejo starajoče se ljudi v svojo družino. Dobro jih mora rešiti tudi vsak starajoči se človek, ki se odloči za preselitev na kmetijo. V današnjem kompleksnem svetu eni in drugi to lažje zmorejo, če stroka in politika s piloti razvijata metode in poti za uresničitev tega, kar ljudje pri svojem staranju v resnici potrebujemo, zmoremo in hočemo. Da bomo v starosti človeško zreli in ne gnili – po besedah pesnika Gradnika: Ko odpadem, naj odpadem zrel! Za človeško zorenje je živ stik z naravo tako rekoč nepogrešljiv za vsakogar – vsaj redna skrb za rožo v lončku na okenski polici ter vsakdanji sprehod v naravi.

Projekt Na kmetijo! je kamenček v mozaiku pri razvijanju sodobnih metod in poti za zdravo staranje in človeško oskrbo, ko človeku opešajo moči. In je kamenček nujno potrebne deinstitutionalizacije dolgotrajne oskrbe, ki se zanjo zavzema EU, saj si malokdo želi bivati na starost v veliki brezdušni ustanovi. V projektu Na kmetijo! so strokovnjaki iz Inštituta za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, podjetni kmetje, izkušeni arhitekti in drugi strokovnjaki ter množica starajočih se prostovoljcev na pobudo slovenske kmetijske in socialne politike ter državne uprave zavzeto iskali drobec vsestransko vzdržnega odgovora na bistveno vprašanje: Kaj potrebujemo, kaj zmoremo in kaj hočemo narediti za kakovostno staranje in lepše sožitje med nami?

Prof. dr. Jože Ramovš

2. O PROJEKTU NA KMETIJO!

Smernice EU glede pomoči starejšim državam članicam svetujejo postopen prehod od institucionalnega varstva k skupnostnim programom. Alternativne oblike bivanja in oskrbe starejših poznajo že desetletja v mnogih evropskih državah. Pri nas pa je oskrbo z namestitvijo starejših zaenkrat mogoča le kot institucionalno bivanje v domovih za starejše. Zakonsko sicer obstaja tudi možnost nastanitve pri drugi družini, ki pa se v praksi zelo redko uporablja, a prav v primeru bivanja starejših na kmetijah bi ta možnost lahko prišla prav.

Za nove oblike bivanja starejših, ki bi bile neke vrste alternativa institucionalizaciji, pri nas obstaja nekaj pobud. Poleg pobud za različne oblike skupnostnega bivanja (sobivanje) starejših se je v zadnjih letih okrepila tudi promocija bivanja starejših na kmetijah. Pobudi se je pridružila tudi Kmetijsko gozdarska zbornica. Agencija za kmetijske trge in razvoj podeželja je na podlagi te pobude leta 2019 s pomočjo evropskih sredstev za razvoj podeželja in za diverzifikacijo kmetijskih gospodarstev razpisala sredstva za pilotne projekte, s katerimi bi preizkusili možnosti razvoja bivanja starejših na kmetiji kot dopolnilne dejavnosti. Projekt Na kmetijo! je bil eden od izbranih pilotnih projektov.

Zakonodaja pristojnega ministrstva MDDSZ, ki velja za socialno varstvene zavode, zraven spadajo tudi domovi za starejše, ne dopušča oz. v praksi ne omogoča namestitev starejših na kmetijah, saj so standardi o minimalnih tehničnih zahtevah za kmetije previsoko postavljeni. Nerealno je pričakovati, da bi kmetije lahko izpolnjevale vse zahteve, ki veljajo za domove: dvigala, klančine, široki hodniki, prilagojene kopalnice itd. Zato je potrebno to možnost bivanja starejših zastaviti drugače, poiskati nek kompromis ali situacijo reševati z razpoložljivimi pravnimi ukrepi (npr. podzakonskimi akti), ki bi omogočali bivanje na kmetiji po drugačnih kriterijih.

Na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje se strokovno, raziskovalno in razvojno ukvarjamo z različnimi vidiki zdravega, aktivnega in kakovostnega staranja; kakovostno bivanje in širša stanovanjska problematika starejših je eno od področij, ki se mu na inštitutu poglobljeno posvečamo. Poleg raziskav in projektov na to temo izvajamo tudi

Na kmetijo!

preventivne tečaje in delavnice (preprečevanje padcev, prilagoditev bivalnih razmer za varno staranje) za starejše in prispevamo k razvoju alternativnih, predvsem skupnostnih oblik bivanja.

Zato smo z zanimanjem sledili novicam o nameri, da postane dnevno ali celodnevno bivanje starejših oseb, ki še ne potrebujejo dolgotrajne oskrbe, ena od možnosti za dopolnilno dejavnost kmetij. Ob pripravi dokumenta *»Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani«* se je predstojnik Inštituta Antona Trstenjaka dr. Jože Ramovš kot strokovnjak za področje staranja udeležil nekaj strokovnih posvetov na to temo. Ko je bil konec 2018 objavljen razpis za ukrep 16.9, smo se odločili poiskati ustrezne partnerske kmetije in skupaj zastaviti projekt, v katerem bi v nizu aktivnosti raziskali kako je v praksi to dopolnilno dejavnost mogoče udejanjiti in s tem prispevati k izboljšanju ponudbe za bivanje starejših oseb.

Projektno partnerstvo smo pestro zastavili: poleg inštituta sodelujejo še kmetija AvarK iz Smuke (občina Kočevje), ki se ukvarja z živinorejo, kmetija Matk iz Logarske doline, ki med drugim nudi tudi turistične nastanitve in Pribinovina z Goričkega - socialna ekološka kmetija z izkušnjami v razvoju socialnih aktivnosti za ranljive skupine na podeželju. Skupni imenovalec vseh partnerjev v projektu je zanimanje za razvoj bivanja starejših kot možnosti za razširitev dopolnilne dejavnosti na kmetijah in izboljšanje bivanja starejših oseb v Sloveniji.

Projektne aktivnosti smo načrtovali tako, da smo na različne načine in z različnih vidikov preverjali kakšne so možnosti za razvoj bivanja starejših oseb na partnerskih kmetijah, na kakšen način bi tovrstno bivanje lahko vzpostavili, kakšni pogoji morajo biti izpolnjeni, nenazadnje tudi kakšen je interes med starejšimi za bivanje na podeželju. S pripravami smo začeli jeseni 2019, kmalu po obvestilu, da je bila prijava projekta Na kmetijo! na razpis uspešna. Stopili smo v kontakt s projektnimi partnerji - kmetije Matk, AvarK in Pribinovina - ter jim poslali projektna gradiva, predstavitev in jih spomnili kakšne bodo njihove naloge. Za dodatne specifične naloge smo angažirali strokovnjake oz. zunanje izvajalce: arhitektko Vero Klepej Turnšek iz projektne biroja Arhvitae z veliko izkušnjami s projektiranjem bivališč za starejše ter Petra Prezlja, ki v Davči že nekaj let starejšim nudi bivanje na podeželju. Poiskali smo tudi izkušenega izvajalca

Na kmetijo!

evalvacij – Inštitut RS za socialno varstvo. Za vse zunanje izvajalce smo izpeljali ustrezne postopke in s tem omogočili njihovo sodelovanje. Poiskali in izbrali smo različna gradiva - raziskave in prispevke, tako iz domačih kot tujih virov, na temo bivanja starejših na kmetijah: kakšne oblike poznajo v primerljivih državah, kakšne izkušnje imajo, priporočila itd. Izbrano gradivo smo uredili in ga pošiljali v več delih partnerskim kmetijam, jih s tem usposabljali, da smo bolje spoznavali tematiko in bili na tak način tudi teoretično bolje podkovani za nadaljnje aktivnosti. Povzetek teh gradiv, predvsem primerov dobrih praks bivanja starejših ljudi na podeželju, lahko najdete v nadaljevanju priročnika.

Partnerji in ostali sodelujoči zunanji izvajalci smo se prvič srečali konec januarja 2020 na partnerski kmetiji Matk. Vsak se je predstavil, med seboj smo se spoznali in utrdili partnerstvo. V nadaljevanju smo predstavili cilje projekta, aktivnosti in izvedli usposabljanje za vse navzoče, s čimer smo se skupaj dobro pripravili na projektne aktivnosti, ki so sledile. Poudarek smo dali obiskom skupin starejših na kmetijah, ki so bili namenjeni predvsem spoznavanju obiskane kmetije in da v drugem delu obiska obiskovalci po metodi poizvedne skupine in z anketnim vprašalnikom ocenijo potencial obiskane kmetije za bivanje starejših. Poleg stalnega oz. celodnevne bivanja smo spraševali tudi o primernosti za bivanje za krajši čas (začasne namestitve, npr., za mesec ali dva, za poletne ali zimske mesece), kaj na tej kmetiji bi jih prepričalo ali odvrnilo od bivanja tam, koliko bi bili pripravljeni plačati za takšno bivanje itd.

Konec februarja 2020 smo izvedli prvega od načrtovanih osem obiskov na kmetijah (po dva na vsaki od partnerskih kmetij in dva v Davči); s skupino starejših smo obiskali gospodinjsko skupnost starejših v vasi Davča, torej na podeželju, kjer nam je pobudnik in vodja te oblike sobivanja starejših g. Peter Prezelj predstavil delovanje te skupnosti, zakaj se je odločil, da stavbo, ki je bila prej penzion, torej gostinski obrat, nameni za bivanje starejših, kakšni so pogoji za starejše, da pridejo v to skupnost, kako funkcionirajo, urejajo medsebojne odnose itd.

Epidemija covid-19 je spomladi 2020 naše aktivnosti ustavila; dogovorjeni smo že bili za tri obiske v marcu in aprilu, a smo jih bili primorani zaradi omejitvenih ukrepov odpovedati oz. jih prestaviti. Ko se je epidemiološka situacija konec meseca maja 2020 izboljšala, smo se uspeli s

Na kmetijo!

partnerji dokaj hitro dogovoriti za termine obiskov od konca junija do jeseni. Dva že dogovorjena obiska v začetku oktobra smo zaradi ponovnega poslabšanja razmer odpovedali in ju potem izvedli ob vnovičnem izboljšanju epidemiološke slike junija 2021. Zaradi tega so se vse ostale predvidene aktivnosti nekoliko zamaknile: šele po opravljenih obiskih smo se lahko lotili študije izvedljivosti, priročnika in organizacije zaključnega dogodka, namenjenega prenosu ugotovitev iz projektnih aktivnosti na druge interesente – tako kmete, ki se zanimajo za tovrstno dopolnilno dejavnost za kmetiji kot širšo javnost, nenazadnje pa tudi za starejše in njihove svojce, ki iščejo alternativne možnosti bivanja.

Namen študije izvedljivosti je bil zbrati v projektu pridobljene ugotovitve, izkušnje, koristne informacije ter priporočila. V študiji smo najprej podrobneje opisali študijo primera, ki jo je izdelala arhitektka Vera Klepej Turnšek iz arhitekturnega biroja Arhivita. Na primeru turistične kmetije Matk, ki že ima nastanitvene kapacitete, je raziskala in opisala, kako bi bilo mogoče kmetijo prilagoditi za bivanje starejših. Drug primer, ki smo ga podrobneje opisali, je gospodinjska skupnost starejših v vasi Davča, ki formalno sicer ni kmetija, a gre za bivanje na podeželju in je dober primer kako uspešno vzpostaviti sobivanje starejših pri nas in nam predstavlja primer dobre prakse in vir koristnih informacij za vse, ki jih taka dejavnost na podeželju zanima. V posebnem poglavju smo raziskali pravno formalne pogoje bivanja starejših oseb na kmetiji (zakonske podlage, pravilniki, standardi itd.), tako s strani kmetije, ki bi se za tako dopolnilno dejavnost odločile kot tudi za starejše, ki jih mika življenje na podeželju.

V zaključnem poglavju študije izvedljivosti smo na podlagi ugotovitev zapisali nekaj predlogov, priporočil, ki naj bi pomagala kmetijskim gospodarstvom pri odločitvah glede uvedbe dnevnega ali celodnevnega bivanja starejših oseb kot dopolnilne dejavnosti na svojih kmetijah. Pri tem smo imeli v mislih tudi zakonodajalca oz. financerja, da bo iz naših ugotovitev pridobil čim več koristnih informacij. S tem bo namen te študije in celotnega projekta Na kmetijo! dosežen. Ugotovitve in zaključna priporočila študije povzemamo tudi v pričujočem priročniku.

O projektnih aktivnostih, predvsem o obiskih skupin starejših na kmetijah, je odmevalo tudi v medijih – v reviji Vzajemnost in Eko deželi, v lokalnih novicah ter na spletnih straneh in portalih.

Na kmetijo!

Iz Inštituta smo v projektu sodelovali strokovnjaki iz različnih področij: sociologija (Tjaša Potočnik), psihologija (Alen Sajtl), pravo (Ana Gorenc Vujević), turizem (Alenka Ogrin) in projektni management (Ksenija Ramovš na začetku projekta). Vsak je prispeval pomemben delež k uspešnosti projekta. S poglobljenim poznavanjem področja staranja nam je pomembno pomagal tudi predstojnik inštituta dr. Jože Ramovš.

Slika 1: Začetno srečanje in usposabljanje partnerjev in sodelavcev projekta Na kmetijo!, Matkov kot, 30. januar 2020

3. OBISKI NA PARTNERSKIH KMETIJAH

Že v prijavi smo napovedali osem obiskov: po dva na vsaki partnerski kmetiji (Matk v Zgornji Savinjski dolini, AvarK v Smuki na Kočevskem ter Pribinovina v Šalovcih), dva pa pri gospodinski skupnosti starejših v Davči. Na uvodnem srečanju vseh partnerjev konec januarja smo se dogovorili za program teh obiskov. Predstavitvi kmetije je sledil drugi del programa, kjer so obiskovalci po vsem, kar so videli in izvedeli, podali svoje mnenje o potencialih obiskane kmetije: najprej smo izvedli poizvedno skupino (voden intervju s skupino, ki jo vodi moderator in vsi prisotni povedo svoje mnenje), dodatno pa je vsak od udeležencev izpolnil dva vprašalnika; prvega o bivanju na kmetijah in drugega – evalvacijskega.

Organizacija obiskov: najprej smo se z gostitelji dogovorili za termin obiska, potem smo poslali vabilo potencialnim obiskovalcem, pri čemer smo se poslužili naših utečenih kanalov, mailing list in spletnih strani. Načeloma smo se dogovorili za skupino okoli deset obiskovalcev in čeprav je bilo število udeležencev na obiskih različno, smo do konca projekta napovedano skupno število obiskovalcev preseгли. V spremstvu skupin smo bili sodelavci Inštituta, ki smo poskrbeli tako za organizacijo kot izvedbo obiska, logistiko, izpolnjevanje potrebne dokumentacije (liste prisotnosti, vprašalnik itd.) ter evalvacijo.

Na nekatere obiske smo povabili tudi predstavnike organizacij in ustanov, ki se ukvarjajo s starejšimi, stanovanjskim področjem oz. s socialno-varstveno dejavnostjo, saj se nam je zdela to dobra priložnost, da se z bivanjem na podeželju seznanijo tudi širša strokovna javnost, kar bi lahko vplivalo na mnenja odločevalcev, ter posledično tudi na zakonodajo itd. Nekateri so se teh obiskov udeležili s precejšnjim zanimanjem – npr. predstavnice Stanovanjskega sklada in Zavoda za oskrbo na domu MOL ter društva za socialno vključenost Mozaik Murska Sobota. Skupine so se dokaj hitro zapolnile; prevoz do lokacije smo v večini primerov opravili z osebnimi avtomobili, ker se je to izkazalo za najbolj primerno z logističnega vidika. Nekaj udeležencev je prišlo po lastni želji s svojim avtom, predvsem v času, ko so veljali ukrepi oz. omejitve za preprečitev širjenja koronavirusa. Na obiskih od junija 2020 dalje smo upoštevali tudi takratne epidemiološke ukrepe; na

Na kmetijo!

preostalih dveh obiskih junija 2021 pa smo dali dodaten pogoj za udeležbo – PCT in vsi obiskovalci so imeli s seboj potrdilo o cepljenju, prebolelosti ali potrdilo o negativnem testu.

Slika 2: Oglad zeliščnega vrta na eko kmetiji Korenika v Šalovcih (partner Pribinovina), 2. julij 2021

3.1 Ugotovitve z obiskov: rezultati analize poizvednih skupin in ankete

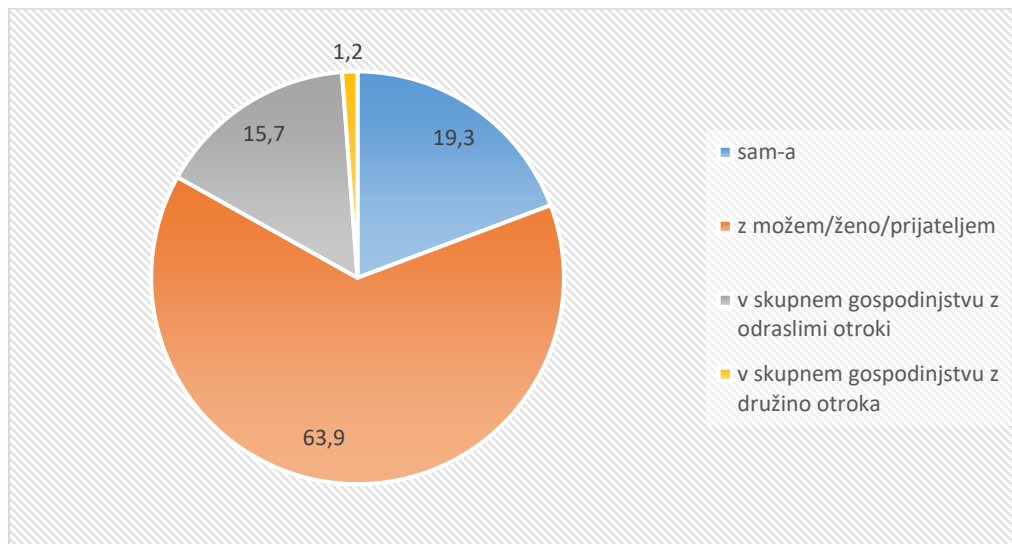
3.1.1 Analiza vprašalnikov o bivanju na kmetiji

Ob koncu vsakega obiska smo izvedli poizvedno skupino ter udeležencem razdelili vprašalnike o bivanju na kmetiji ter vprašalnike namenjene evalvaciji obiskov. Vprašalnik o bivanju na kmetijah je izpolnilo 83 obiskovalcev, katerih povprečna starost je bila 66 let (najmlajši udeleženec obiskov je bil star 29 let, najstarejši pa 88). Medgeneracijska zastopanost je prav gotovo popestrila pogovore o bivanju v starosti in medgeneracijski solidarnosti. Vprašalnik je izpolnilo 58 žensk in 25 moških. Večinoma so bili udeleženci upokojeni, nekaj je bilo tudi brezposelnih. Slabe tri četrtine obiskovalcev je otroštvo preživelo na podeželju, ostali v mestu. Trenutno živi na podeželju in v mestu približno enako število udeležencev. Največ udeležencev, slabe tri četrtine, živi v

Na kmetijo!

samostojnih hišah, sledijo večstanovanjske hiše, najmanj pa jih živi v bloku. Večina (85 %), tistih, ki so odgovorili na to vprašanje, so lastniki nepremičnine, v kateri živijo.

Zanimiva je analiza vprašanja *S kom živite?*

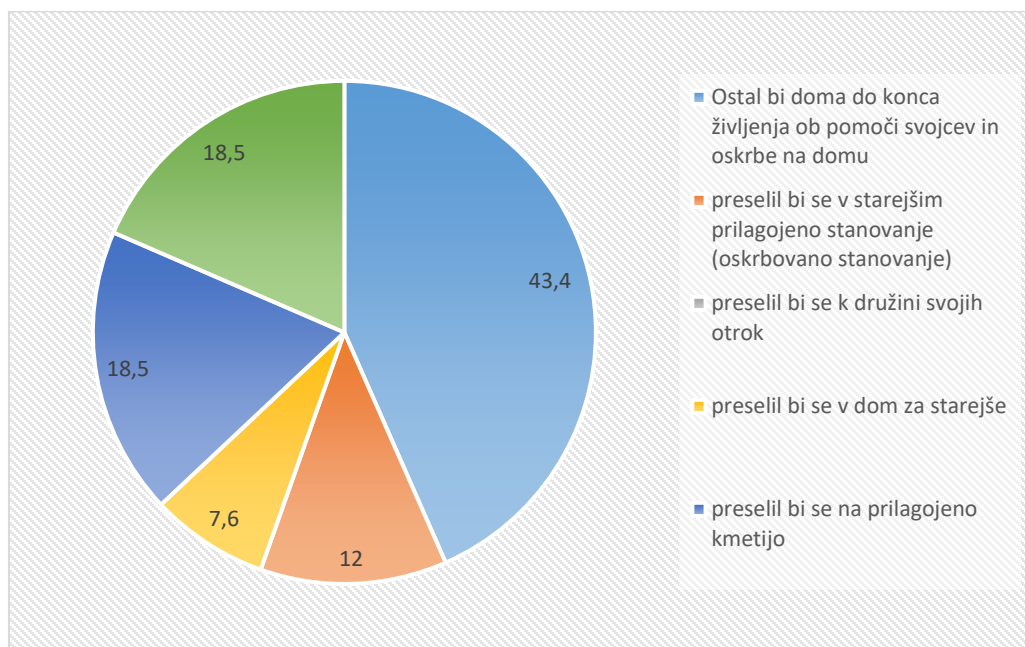

Graf 1: Deleži odgovorov na vprašanje "S kom živite?"

Zgornji strukturni krog je skupen, se pa pojavijo razlike če primerjamo spola, tako dobre tri četrtine (76 %) moških živi z ženo oziroma sorodnikom, žensk, ki živijo z možem pa je 58 %.

Med ženskami jih slaba četrtina (24 %) živi samih, med moškimi pa le 8 %. Razliko lahko verjetno pojasnimo z razliko v pričakovani življenjski dobi, morda pa tudi z večjo samozadostnostjo in samostojnostjo žensk v primerjavi z moškimi. Na tretjem mestu je pri obeh spolih življenje v skupnem gospodinjstvu z odraslimi otroki (17 % za ženske in 12 % za moške). Samo en moški v našem vzorcu je poročal o tem, da živi skupaj z otrokovo družino. Kljub razlikam te niso bile statistično pomembne.

Zanimalo nas je tudi kam bi se udeleženci obiskov preselili, če bi imeli možnost izbire.

Graf 2: Deleži odgovorov na vprašanje Kaj bi storili če bi imeli možnost izbire?

Tudi tu je prišlo do razlik med spoloma. Izstopa, da bi več kot polovico (56 %) moških najrajši ostalo doma do konca življenja ob pomoči svojcev in oskrbe na domu, žensk je takšnih 39 %. Kot drugo možnost so ženske izbrale prilagojeno hišo ali stanovanje v kraju z dobro infrastrukturo. Za to možnost se je odločila skoraj četrtina obiskovalk, med moškimi pa le en udeleženec. Pri obeh spolih je na tretjem mestu bivanje na kmetiji. To obliko bivanja je izbralo 19 % žensk in 16 % moških. Selitev v oskrbovano stanovanje je izbralo 12 % žensk in 8 % moških. Dom za starejše je bil izbira 12 % udeležencev in 6 % udeleženk obiskov. Zanimivo je, da se nihče od udeležencev ni odločil za možnost preselitve k družini svojih otrok, kar kaže na to, da ljudje ne želijo biti v breme svojim otrokom, še posebej kadar obstajajo alternativne oblike oskrbe. Nobena od razlik ni bila statistično pomembna, deloma tudi zaradi premajhnega vzorca, a vendar lahko prepoznamo nek trend razlik med spoloma, ki bi ga bilo smiselno raziskati na večjem, reprezentativnem vzorcu.

Na kmetijo!

Starost pri kateri bi se obiskovalci odločili za zgoraj navedeno možnost ima razpon od 60 do 90 let, v povprečju pa 75 let, leto manj za ženske in 3 leta več za moške. Največ odgovorov je bilo med 70 in 80-tim letom. Udeleženci obiskov bi v povprečju izbrali to možnost čez 11,36 let. Razpon je bil od »takoj« (to možnost je izbralo 13 oseb oziroma dobra četrtnina tistih, ki so odgovorili na to vprašanje) do 40 let, v tem primeru je šlo za mlajšega obiskovalca.

Zanimalo nas je tudi ali obstajajo razlike med obiskovalci, ki so izbrali možnost bivanja na kmetiji in preostalimi udeleženci. Z izjemo nekaj nižje povprečne starosti 58,5 let ti udeleženci ne izstopajo od ostalih. Prav tako ni prišlo do nobenih razlik med skupinama obiskovalcev, ki so mlajši in starejši od 60 let. Edina izjema je vprašanje *kdaj se bodo odločili za izbrano možnost*, kjer so razlike razumljivo večje pri mlajših udeležencih.

3.1.2 Analiza poizvednih skupin

V okviru projekta smo izvedli osem poizvednih skupin, v katerih je sodelovalo 96 oseb¹, katerim smo pred izvedbo predstavili projekt Na kmetijo! in jim razkazali kmetijo, na kateri je posamezna poizvedna skupina potekala. Ob ogledu smo skupaj razmišljali predvsem o tem, kako bi kmetijo lahko prilagodili dnevnu in celodnevnu bivanju starejših, nato pa smo se v pogovarjali o prednostih bivanja na kmetiji, ciljni skupini uporabnikov, ceni in ponudbi, ki bi jo udeleženci poizvednih skupin pričakovali na kmetiji, v kolikor bi se sami odločili za ta način bivanja. Na koncu smo sodelujoče povprašali kakšna oblika bivanja jim je najbolj všeč oz. kakšno obliko bivanja bi izbrali sami. Odgovorom udeležencev skupin smo na koncu dodali tudi odgovore za sedaj edinega ponudnika bivanja na podeželju g. Petra Prezlja, ki ima s tem tudi največ izkušenj.

Prednosti bivanja na kmetiji

Večina starejših kot prednost bivanja na kmetiji izpostavlja stik z naravo; izpostavljali so predvsem možnost posameznika, da se na stara leta preseli iz mesta na podeželje, kjer ima stik z zemljo,

¹ Imena pri citatih so izmišljena z namenom zagotavljanja anonimnosti udeležencem poizvednih skupin.

Na kmetijo!

živalmi ter rastlinami, hodi na sprehode, opazuje in uživa v naravi ter pomaga pri kmečkih opravilih. Pomembno se jim zdi tudi, da imajo starejši na voljo doma pridelano, zdravo prehrano.

"Meni se zdi, da je dobro, ker si na svežem zraku, v naravi, kjer ni nevarnosti – tukaj so poti, kjer lahko hodiš brez strahu, da bi te kdo povozil, hrana je sigurno bolj zdrava, ker pride s kmetij in mir je. Zaslišiš spet ptičke pet namesto avtomobilov in mislim, da staremu človeku to veliko pomeni." (Marija, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

"Že samo na vrtu začutim stik z naravo, ko sam posadiš in sam pobereš, ko prepoznaš lastovke, ki pridejo vsako leto – živo življenje je vse okoli tebe" (Anja, obisk kmetije v Matkovem kotu)

Poleg tega so starejši kot eno izmed pomembnih prednosti bivanja na kmetiji za starejše omenjali tudi vračanje nazaj v otroštvo – v kolikor so otroštvo preživeli na podeželju – obujanje spominov in tradicije ter odmik od mestnega vrveža.

"Odraščala sem na kmetiji, kamor se vračam ob vikendih in opazim kontrast med mestnim in podeželskim življenjem – na podeželju vlada sproščenost, ki je v mestu ni." (Anja, obisk kmetije v Matkovem kotu)

Pri bivanju na kmetiji starejši prepoznavajo tudi pristnejši stik z ljudmi, predvsem s kmečko družino in ostalimi udeleženci. Pomembno se jim zdi predvsem to, da jih kmečka družina sprejme kot del družine, da so odnosi med njimi sproščeni, topli in vključujoči.

"Toplina, nežnost, ljubeznivost in čustvena varnost." (Natalija, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

"Mislim, da je ena od prednosti, da si bolj vključen v družino kot v ustanovah, da si kot član družine." (Ana, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

Na kmetijo!

Prednosti za starejše vidijo tudi v samem načinu življenja na kmetiji. Poudarjajo namreč, da aktivno preživljanje prostega časa ter pomoč pri kmečkih opravilih pozitivno vplivajo na vzdrževanje kondicije starejših, poleg tega pa se starejši počutijo koristne, sposobne in vitalnejše.

"Starejši lahko opravljajo preprosta vsakdanja opravila, kot so obiranje fižola, pobiranje jajc, obiranje sadja v sadovnjakih ter s tem vzdržujejo svojo kondicijo."

(Milan, obisk kmetije v Matkovem kotu)

Ena izmed prednosti je tudi medgeneracijsko sožitje in prenos znanja med generacijami. Kot pomemben vidik bivanja na kmetiji izpostavljajo tudi druženje, predvsem v smislu preprečevanja osamljenosti, ki je sicer v družbi prepoznana kot problem sodobnega časa.

»Druženje, da človek ni sam. Samota je bolezen razvitega sveta, dejavnik tveganja, ne samo v povezavi s srcem in ožiljem, ampak kot bolezen sama po sebi."

(Maruša, obisk Korenike)

»Tri, štiri generacije nazaj, pred 100 leti, je 80 % ljudi živelo na podeželju v večgeneracijskih hišah, tako so se tudi zelo stari počutili koristne, skrbeli za otroke, srednja generacija je delala, najmlajši pa so videli kako življenje poteka..." (Andrej, obisk kmetije v Matkovem kotu)

Poleg prednosti bivanja na kmetiji je ena izmed udeleženk izrazila zaskrbljenost, predvsem glede obremenjenosti kmečkih žena. Pravi, da se boji, da bo skrb za starejše padla na njih, kar bo še povečalo njihovo (pre)obremenjenost. Poudarila je, da se ji zato zdi pomembno predvsem, da se celotna družina odloči, da bo na kmetijo sprejela starejše ljudi, ter se ukvarjala z dejavnostjo bivanja na kmetiji, saj bi, v kolikor bi bile za to odgovorne samo kmečke žene, to lahko pomembno vplivalo na kvaliteto izvajanja storitve bivanja na kmetiji.

".../ ne govorim o slabostih, ampak kot največji problem vidim tu izkoriščanje kmečkih gospodinj, kmečkih žensk, ki so že tako na celi črti zelo izkoriščene in da ne bi ta dodatna poslovna dejavnost spet padla na njihova ramena. Če pa je družina tako močna, da imajo tam starejše osnovnošolce, dijake, morda

Na kmetijo!

študente, ki lahko priskočijo na pomoč, ali pa recimo še dosti svežo staro mamo, kakšno teto, to bi pa morda bilo res dobrodošlo /.../." (Petra, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

Ciljna skupina: za koga je bivanje na kmetiji primerno?

Udeleženci poizvednih skupin menijo, da so za bivanje na kmetiji primerne predvsem tiste odrasle in starejše osebe, ki imajo rade kmečki oz. podeželski način življenja, naravo in življenje v manjši skupnosti. Hkrati poudarjajo, da morajo biti udeleženci, ki se bodo odločili za ta način bivanja, vitalni, fizično sposobni delati oz. pripravljeni sodelovati pri kmečkih opravilih po svojih močeh, čeprav to uradno ni eden izmed pogojev za dopolnilno dejavnost varstva na kmetiji. Poudarjajo tudi, da morajo imeti pozitiven odnos do kmečkega življenja in dober odnos do soljudi, saj na kmetiji ne bodo sami. Mnenja o tem, ali bi mestni ljudje lahko živeli in se vključili na kmetijo so bila deljena, medtem ko za ljudi, ki so odraščali na podeželju, udeleženci poizvednih skupin niso imeli dilem, da bi se dobro počutili in se vključili v življenje na kmetiji. Pogosto so poudarjali tudi, da morajo biti osebe, ki bodo prišle bivati na kmetijo, prilagodljive, potrpežljive in komunikativne.

"Primerni so res odprti ljudje, pa pripravljeni na nove izzive, odprti za nova znanja, pa da tisti, ki nekaj znajo, to tudi podelijo z drugimi." (Brigita, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

"Mislim, da mora imeti željo sam, da ima rad naravo. Pa sam se mora za to odločiti, ne da ga nekdo tja porine. Če imaš res željo po temu, potem sploh ni problem." (Ana, obisk gospodinjske skupnosti v Davči).

"Vitalni, ki se dobro počutijo, imajo radi naravo, živali in s predhodno izkušnjo podeželja; tisti, ki so radi samostojni in samozadostni." (Vanja, obisk kmetije v Matkovem kotu)

"Možnost bivanja starejših na podeželju oz. na kmetijah vidim predvsem za osebe, ki so same sposobne skrbeti zase. Za gospodinjsko skupnost mislim, da morajo biti vsaj tri osebe; lahko sami urejajo svoj vsakdan. Če je prostorsko mogoče,

Na kmetijo!

lahko imajo vrt, s čimer so do neke mere zelenjavno samooskrbni. Na ta način so obremenitve na samo osebe kmetije minimalne. S pravim pristopom je zagotovo velika prednost bivanja na podeželju. Bivanje na kmetiji je primerno za vsakogar, ki ni vezan (ujet) v mestni vrvež, nima velike želje po potrošniškem življenju, ki čuti naravo. Išče umirjen način bivanja, bolj čisto okolje, pristnejši stik z naravo, ima željo po lastnem udejstvovanju pri pridelavi zdrave hrane.” (Peter Prezelj, gospodinjska skupnost v Davči)

Ponudba na kmetiji

Glede ponudbe na kmetiji so udeleženci poizvednih skupin poudarili, da morajo imeti osebe, ki bodo na kmetiji skrbele za izvajanje te dopolnilne dejavnosti, občutek za delo z odraslimi in starejšimi ljudmi, ter da mora na kmetiji vladati toplo, domače, družinsko vzdušje. Pomembno se jim zdi tudi, da so prostori namenjeni bivanju starejših primerno urejeni – to pomeni, da je omogočeno varno, samostojno gibanje, da je čim manj stopnic ter da so kopalnica in postelje (v primeru da gre za celodnevno varstvo) prilagojene. Nekateri udeleženci so omenili tudi, da bi bilo dobrodošlo, da bi bila infrastruktura prilagojena invalidom in dementnim osebam, vendar pa trenutno uredba o dopolnilni dejavnosti na kmetijah (zaenkrat) ne predvideva možnosti bivanja oseb z demenco. Pomembno je, da imajo udeleženci bivanja na kmetiji dostop do zdravnika. Prav tako jim veliko pomeni, da zaposleni na kmetiji skrbijo, da se stanovalci počutijo sprejete, varne in spoštovane, ter da se jih vključuje v vsakdanje življenje na kmetiji; ne smejo imeti občutka, da so domačim v breme. Poleg naštetega so izpostavili tudi, da je pomembno predvsem to, da kmetiji ne gre zgolj za zaslužek, ampak da dejansko želijo pomagati starejšim, z njimi sodelovati in jih vključiti v svoje življenje.

”V Evropi se zdaj zmeraj več ljudi odloča za dopust na kmetijah. Pa tudi pri nas. Včasih smo vsi samo na morje hodili, zdaj je pa tudi to ni nujno. Mogoče bi nekdo šel na kmetijo za dve, tri leta, ali pa za en, dva meseca. Če bi ta možnost bila mislim, da je to lahko dobro izhodišče.” (Martina, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

Na kmetijo!

"Zdi se mi, da je pri starejših najbolj važno, da je toplo, da je zdrava hrana, na to so zdaj cepljeni vsi, manj in bolj stari, pa da je urejen prevoz do zdravnika."
(Martina, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

"Razumevanje, sprejemanje, toplo družinsko ozračje. Občutek miru in varnosti ter možnost zdravniške pomoči, če je to potrebno." (Jožef, obisk Matkove kmetije)

"Vidim to bivanje na kmetijah predvsem kot dobrodošlo razširitev ponudbe na področju varstva starejših, ampak bolj v butičnem smislu." (Petra, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

"Ljudje, ki delajo na kmetiji, morajo imeti socialni čut, srčnost, ne gledajo samo na dobiček." (Anica, obisk Korenike)

Cena bivanja na kmetiji

Udeleženci v poizvednih skupinah menijo, da bi bila primerna cena za (celodnevno) bivanje na kmetiji v povprečju okrog 600 evrov, pri čemur so nekateri poudarili, da bi se morala ovrednotiti in od skupne cene odšteti morebitna pomoč uporabnikov pri delu na kmetiji. Več udeležencev je opozorilo tudi problematiko nizkih pokojnin, zaradi katerih bi si veliko ljudi težko privoščilo tovrstno oskrbo in izrazili zaskrbljenost, da bi bivanje na kmetijah postalo butična alternativa ostalim oblikam dolgotrajne oskrbe, katero bi si lahko privoščili le tisti z dobrimi pokojninami. Eden izmed udeležencev junijske poizvedne skupine, ki je bila izvedena po obisku kmetije v Matkovem kotu, je omenil, da bi bilo smiselno razmisliti o možnosti subvencioniranja bivanja na kmetiji s strani občine ali države, kar bi tudi tistim z nižjimi pokojninami omogočilo, da se odločijo za tovrstno obliko oskrbe. Pri vprašanju o primerni ceni storitve je bila izpostavljena tudi potreba po tem, da bi ceno prilagajali vsaki osebi posebej, glede na potrebe in zahteve, ki jih ta oseba ima in glede na njegovo pomoč na kmetiji. Ena od udeleženk je bila mnenja, da bivanje na kmetiji ni ekonomsko najbolj dobičkonosna dejavnost in da tega kmetije ne morejo delati samo zaradi zaslužka, kar sicer kažejo tuje raziskave, tega pa se zavedajo tudi pri kmetijsko gozdarski zbornici Slovenije.

Na kmetijo!

"To je odvisno - če ti tam lahko na kmetiji pomagaš in si v bistvu kot član družine, je dvesto evrov zadosti, če pa rabiš njihovo pomoč, je pa tudi štiristo premalo."
(Andreja, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

"/.../ 750-800 evrov, mislim pa, da bi država morala subvencionirati tudi podeželske možnosti, ne samo domove. Z obliko koncesije bi šlo tudi s 500 evri – zakon o dolgotrajni oskrbi bi to lahko omogočil." (Andrej, obisk kmetije v Matkovem kotu)

"Ko ljudje nimajo niti 500 evrov pokojnine, je težko karkoli govoriti." (Marija, obisk kmetije v Matkovem kotu)

"To ne moreš delat za denar, če delaš to za denar boljše da ne." (Petra, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

"Neko plačilo rabi tudi tista oseba, ki bo najbolj vpeta v to nego. Ker računam, da bo večina ljudi, ki bodo tja prišli, bolj potrebna nege kot ne, ne bodo kaj dosti pomagali. Lahko kakšno pravljico mogoče otroku še pove, ampak v glavnem bodo nege potrebni in se mi zdi, da pod štiristo evrov ne bo šlo - vem pa, da je to za nekatere več kot je pokojnina, žal.« (Petra, obisk gospodinjske skupnosti v Davči)

»Če je človek še dokaj aktiven, bi lahko cena bila nižja, če pa je potreben še oskrbe, pa več, to so ekonomske cene, saj to ne moreš tržiti, da bi imel dobiček.« (Andreja, obisk Korenike).

Glede cene bivanja na kmetiji je bilo v poizvednih skupinah največ razhajanj med udeleženci. Tudi razpon med najmanjšo in najvišjo predlagano ceno je bil precejšen (od 300 do 1.000 evrov).

"Zelo pomembno je, da je izhodiščna cena za vse stanovalce enaka. Lahko so minimalna odstopanja glede na potrebe posameznika ali na različno kvaliteto ali opremljenost sobe, npr. ali ima balkon. A že v izhodišču ne smemo

Na kmetijo!

računati na to, da bodo stanovalci sodelovali pri samih opravilih na kmetiji, sploh ne iz vidika kakršnega koli obračunavanja stroškov oz. cene bivanja. To podre sistem in kot tak je obsojen na propad! Na tem mestu je potrebno opozoriti na dva različna koncepta: dejansko bivanje na kmetiji, kjer posameznik ali več njih živi na kmetiji in na nek način postane družinski član ali na koncept gospodinjske skupnosti, ki pa se lahko umesti tako na kmetijo kot kam drugam. A za oba koncepta odsvetujem ovrednotenje morebitne pomoči stanovalcev pri opravilih. Da bi bila cena sprejemljiva in enaka za vse stanovalce je zelo pomembno, da so sami sposobni skrbeti zase, da ne potrebujejo zunanje pomoči, razen pri prevozih, vzdrževanju bivalnih prostorih, ogrevanju itd. Ta oblika daje možnost stanovalcu, da sodeluje – ima vpliv na strošek bivanja, predvsem skozi stroške, ki niso fiksni. Npr. razen skupnega kosila si hrano za ostale obroke poskrbijo sami, nekaj jo lahko pridelajo na vrtu. Fiksni strošek je samo najemnina (bivanje) in sorazmerni delež obratovalnih stroškov.

Če se odmaknemo od te oblike, npr. če pri stanovalcih nastane potreba po oskrbi, za kar pa je potrebna tretja oseba - oskrbovalec, se stvari močno spremenijo. Stroškovno se najmanj podvojijo. Ker bi oskrbo potrebovalo malo stanovalcev, recimo eden ali dva, je strošek po osebi posledično prevelik za povprečne pokojnine v Sloveniji. V tem primeru bi se lahko s subvencijo za oskrbo vključila država ali občina, a se bojim, da se tako zadeva zelo zakomplicira.” (Peter Prezelj, gospodinjska skupnost v Davči)

Oblika nastanitve in podpore kmetije

Večina udeležencev poizvednih skupin je odgovorila, da je oblika nastanitve, ki bi jo sami izbrali odvisna predvsem od tega, kakšno bo njihovo zdravstveno stanje v prihodnje. Dokler je posameznik še gibljiv in vitalen, brez večjih zdravstvenih težav in brez potrebe po pomoči pri osnovnih vsakodnevnih opravilih, bi večina najraje ostala doma, druga najbolj privlačna možnost

Na kmetijo!

bivanja je v gospodinjski skupnosti. V kolikor pa posameznik potrebuje pomoč pri osnovnih vsakodnevnih opravilih, pa kot najbolj optimalno možnost vidijo dom za starejše oz. bivanje z oskrbo. Za bivanje ne kmetiji bi se večina odločila, če bi nudili tudi oskrbo. Ena izmed obiskovalk kmetij je predlagala možnost začasnega bivanja na kmetiji, kamor bi lahko oskrbovalci pripeljali oskrbovanca v času njihovega dopusta oz. z namenom, da bi si lahko vzeli odmor od oskrbovanja. A to je spet primer, za katerega velja, da je že potrebna oskrba, kar pa za bivanje starejših na kmetiji v okviru tega podukrepa ni predvideno. Udeležencem se je zdelo tudi pomembno, da kmetija nudi možnost preizkusnega obdobja, da lahko udeleženci tja pridejo najprej začasno (npr. za teden ali dva, morda mesec) preizkusiti, ali jim tovrsten način življenja oz. bivanja sploh ustreza.

...«Za našo generacijo velja, da dokler zmoremo, vse naredimo sami. Dokler lahko delam in migam, sem raje v domačem okolju, ko pa ne bom več mogla, pa nočem biti nikomur v breme. Sebe ne vidim na taki kmetiji, saj mi ne bi nudila vso podporo, ki jo star človek potrebuje; v domu recimo, stalno kukajo v sobo, če je vse v redu, na kmetiji pa si ne predstavljam.» (Lili, obisk Korenike)

...«Za bivanje starejših na kmetiji se bodo morali kmetje dodatno usposobiti, saj to ogromno stvari potegne za sabo, tudi če ni nege»... (Janez, obisk Korenike)

“Oblika bivanja za starejše na podeželju je vsekakor povezana z tipom oskrbe, ki bi jo kmetija nudila. Iz lastnih izkušenj mislim, da je za bivanje starejših najbolj primerna oblika gospodinjska skupnost. Seveda je pogoj, da je oseba še vitalna, sama sposobna skrbeti zase. To lahko kvaliteto bivanja na starost dvigne in posledično močno izboljša tudi vitalnost posameznika. Ustvarja sinergije tudi s člani kmetije. Daje zadovoljstvo stanovalcu, ker živi v okolju, ki ga sestavljajo njemu podobni. Ni osamljen, čuti se koristnega do okolja, zase in za stanovalce. Osebno mislim, da bi se najprej morale razviti gospodinjske skupnosti za tiste, ki so še samostojni. Skrb za starejše, ki potrebujejo oskrbo, ki bi jo nudila tretja oseba, bi morala biti naslednja faza. Za to je potreben razvoj dodatne ponudbe in

Na kmetijo!

oskrbe in nege na kmetij, usposabljanje itd.” (Peter Prezelj, gospodinjska skupnost v Davči)

Sklep

Večina sodelujočih v poizvednih skupinah vidi bivanje na kmetiji kot dobrodošlo alternativno že obstoječim institucionalnim oblikam dolgotrajne oskrbe v Sloveniji. Kljub temu pa se zanje, v kolikor bi bili še pokretni, najverjetneje ne bi odločili, saj bi večina udeležencev, dokler še ne potrebujejo pomoči iz okolja, raje ostala doma ali pa v gospodinjski skupnosti. Pri bivanju na kmetijah, v primerjavi z drugimi skupnostnimi in institucionalnimi oblikami bivanja starejših, vidijo prednost v bolj intimnem in družinskem ozračju, kjer starejša oseba ni le številka, ter možnost umirjenega življenja na podeželju. Prednosti vidijo predvsem v kmečkem načinu življenja, možnosti preživljanja časa v naravi, v bližini živali ter v toplih in pristnih odnosih s kmečko družino. Nekaj udeležencev obiskov na kmetijah je bila mnenja, da bi se lahko cena bivanja znižala glede na količino dela oz. kmečkih opravil, ki jih bi stanovalec prispeval. A ustanovitelj prve gospodinjske skupnosti starejših na podeželju Peter Prezelj je tak način obračunavanja bivanja na kmetiji odločno odsvetoval, saj se s tem »sistem podre«. Veliko udeležencev si bivanje na kmetiji predstavlja tako, da bi na nek način postali del kmečke družine. Sodelujočim v poizvednih skupinah se zdi bivanje na kmetijah primerno predvsem za tiste, ki so v mladosti živeli na podeželju in bi se s tem lahko na nek način vrnil v mladost oz. obudili spomine, prispevali s svojim znanjem in izkušnjami ter jih prenašali na druge generacije. Predvsem pa je pomembno, da je ljudem, ki se bodo odločali za bivanje na kmetiji, ta način življenja blizu, všeč. Poraja se tudi vprašanje ravnovesja med profesionalizacijo in družinskim življenjem, glede na to, da gre pri kmetijah za dopolnilno dejavnost, kmečka družina bo za svoje delo dobila plačilo. Bivanje na kmetiji lahko razumemo kot oblika deinstitucionalizacije socialnega varstva oz. dolgotrajne oskrbe, vendar pa se nam zdi, da bi v praksi kmetija to lahko dosegla le v kolikor bi imela manjše število uporabnikov, z naraščanjem števila uporabnikov pa bi ta občutek upadal.

4 DOBRE PRAKSE BIVANJA NA KMETIJAH, PRI NAS IN DRUGOD

V tem poglavju objavljamo izbor odlomkov iz različnih prispevkov na temo bivanja starejših oseb na kmetiji, ki so bili objavljeni v domačih in tujih medijih.

4.1 Alternativna skrb za starejše na avstrijskem Koroškem

V nadaljevanju objavljamo povzetek zanimivega članka **Na kmetih se počutijo, kot bi bili doma** avtorice Helene Kocmur, ki je bil objavljen v časopisu Delo 17. februarja 2017, ki imenitno predstavi primer dobre prakse bivanja starejših na kmetiji na avstrijskem Koroškem in razloži vzroke zakaj tovrstnih primerov pri nas še ni.

Na avstrijskem Koroškem obstaja preko 20 kmetij ali manjših zasebnih domov za starejše na podeželju, kjer lahko v bivajo tudi starejši z začetno demenco ali telesnimi ovirami. Za njih skrbijo lastniki ali člani kmetij, ki so opravili osnovni tečaj oskrbe, za zdravstveno področje pa je odgovorna patronažna služba. Gre za korak v deinstitutionalizaciji oskrbe starejših. Velike domove za starejše nameravajo postopoma zamenjati z manjšimi, alternativnimi oblikami bivanja. V prihodnje bodo vlagali v prijaznejše, manjše, v lokalno skupnost umeščene programe oskrbe starejših, ki so podobni bivanju v družini, tudi s pomočjo EU sredstev. Na koroških kmetijah, ki nudijo možnost bivanja starejših, je v eni stanovanjski enoti prostora povprečno za šest stanovalcev, največ pa jih je lahko devet. Pogoji za tovrstno bivanje so, da starejše osebe ne morejo več živeti sami, potrebujejo pa največ tretjo od sedmih stopenj oskrbe po avstrijski lestvici. To pomeni, da se lahko še dokaj neovirano gibljejo in/ali imajo začetno stopnjo demence. V slovenskih socialno varstvenih domovih imamo štiri stopnje oskrbe in takšna kategorizacija bi pri nas ustrezala za starejše od 65 let, ki so razvrščeni v najmanj zahtevno, prvo stopnjo oskrbe.

Na kmetiji Fritzlovih živijo upokojena starša ter hči, ki je uradno tudi nosilka oskrbe starejših. Za šest starostnikov so uredili eno in dvoposteljne sobe, vsaka ima svojo kopalnico. Čeprav na kmetiji ni več živine, le nekaj drobnice, je kmečkih opravil dovolj. Stanovalci po svojih močeh pomagajo na zelenjavnem vrtu, sicer pa so radi v naravi in se ukvarjajo s svojimi najljubšimi konjički. Gospa

Na kmetijo!

Fritzl je pred leti odprla to podjetniško dejavnost, zdaj pa samo še pomaga hčeri pri dnevnih opravilih. Kot izkušena negovalka opravlja osnovne zdravstvene storitve, npr. merjenje krvnega tlaka, dajanje predpisanih zdravil in nadziranje kroničnih bolezni. K zdravniku oskrbovance vozijo v bližnji zdravstveni dom, enkrat tedensko za dve uri pa jih obišče medicinska sestra, ki preveri zdravstveno stanje stanovalcev, svetuje in po potrebi predpiše kakšna zdravila. *»V resnici vse poteka tako, kot če bi bivali doma in bi zanje skrbeli svojci; v primeru, ko se nekomu stanje poslabša in potrebuje več nege in pomoči, se mora preseliti v dom.* Skupaj je v tovrstnih koroških stanovanjskih enotah nameščenih nekaj več kot sto starejših, povpraševanje pa je ves čas veliko in presega prosta mesta. Nekaj primerov si je mogoče ogledati na spletni strani www.alternative-lebensraeume.at, na kateri so tudi opisi storitev in pogojev za sprejem v skupnost.

Z mrežo podeželskih skupnosti, ki delujejo pod okriljem koroške deželne vlade, so želeli omogočiti starejšim, da vmesno obdobje med samostojnim bivanjem doma in namestitvijo v domu starejših preživijo tako, kot bi bili doma. Oskrba v takšnem alternativnem domu stane približno 62 evrov na dan, skupaj z davkom na mesec približno 2.000 evrov. Stanovalci prispevajo do 80 odstotkov svoje pokojnine, preostanek jim ostane za žepnino, nato pa 40 evrov k temu doda še koroška deželna oblast. Tak koncept plačevanja velja tudi v avstrijskih domovih za starejše. Tudi o tem, kje in kdo ima prednost pri namestitvi odločajo na oddelku za zdravje in nego pri koroški deželni vladi.

Zagovornica deinstitutionalizacije varstva starejših in pobudnica bivanja na kmetijah pri nas je Mariborčanka Slavica Klemenčič, ki si že dlje časa prizadeva, da bi takšne stanovanjske enote na slovenskem podeželju poleg kmetov upravljale tudi nevladne organizacije in socialna podjetja. Po njenem bi tako pomagali prebivalcem ruralnih območij, ki želijo ohraniti kmetijo, saj bi jim skrb za starejše prinesla dodaten vir prihodkov. Bivanje v manjših, družinsko vodenih enotah, je tudi bolj prijazno do starejših, ki ne zmorejo več samostojnega bivanja.

»Ministrstvu za socialo in kmetijstvo smo predlagali, da bi lahko te storitve opravljali tudi nevladni sektor oziroma zasebniki, kakor je to urejeno na avstrijskem Koroškem, ne pa zgolj javni sektor

Na kmetijo!

oziroma domovi za starejše, kakor je zdaj pri nas. Če bi namreč želeli za tako dejavnost predpisati standarde, kot po naši zakonodaji veljajo za socialno varstvene ustanove, jih zasebniki doma ne bi mogli izpolniti,« opozarja Klemenčičeva, ki meni, da bi bile zadruge najprimernejša organizacijska oblika tovrstne dejavnosti. Eden od ciljev teh socialnovarstvenih programov je tudi ohranitev slovenskega podeželja, majhnih kmetij, ki brez dodatnih dejavnosti ne morejo več preživeti. Kmetom bi omogočili, da namestijo do šest ljudi, starejših od 60 let, in bi po njenem predlogu od vsakega prejeli 550 evrov na mesec za bivanje in vse druge stroške (za tistega, ki ima prenizko pokojnino, bi razliko plačala lokalna skupnost). Družini, ki bi skrbela za starejše, pa bi to prineslo vsaj eno delovno mesto. Od takšnega programa bi imeli koristi tako kmetje kot starejši, ki bi lahko ostali v bližini svojega doma in jim ne bi bilo treba v institucijo. Kmetija, na kateri bi pripravljali lokalno pridelano hrano, pa bi tako lažje preživela.

Pri Šentu imajo za takšne bivalne enote, v katerih biva štiri do šest ljudi s težavami v duševnem zdravju, v najemu stanovanja ali hiše, ki so v lasti lokalne skupnosti ali države, tam pa živijo samostojno, a s podporo strokovnih delavcev. Podoben koncept načrtujejo tudi za starejše. Želijo spodbuditi sodelovanje socialnega in kmetijskega sektorja ter ustvariti zakonske in strokovne možnosti za bivanje starejših na podeželju, v sodelovanju s pristojnimi socialnimi in zdravstvenimi ustanovami.

Projekt alternativne skrbi za starejše bi po zamisli Klemenčičeve vodila krovna organizacija, bodisi socialno podjetje ali neprofitna organizacija, kakršna je na primer Šent, lahko pa bi socialno podjetje ob primerni izobrazbi po zgledu sosednjih držav odprli tudi lastniki kmetije. Vendar je treba pred tem spremeniti zakonodajo, saj po sedanjih predpisih socialno varstveno dejavnost pri nas opravljajo le domovi za starejše, ki so v lasti države ali imajo koncesijo. Tudi pogoji za izvajanje teh dejavnosti bi morali biti bolj ohlapni kot v domovih, saj na kmetijah ne gre za zahtevne oblike nege in pomoči, ampak oskrbo, ki bi jo lahko zagotavljali tudi svojci. Vendar so bili pri razgovorih na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano izraženi pomisleki glede kakovosti oskrbe, če bi jih vodili zavodi ali kmetije. A kljub temu lahko na pristojnih ministrstvih zaznamo zanimanje

in pripravljenost za uveljavitev dobrih praks starejšim prijaznejših oblik namestitev, kot jih imajo že desetletja v sosednjih državah.

4.2 Kako je živeti v stanovanjski skupnosti starejših?

Lastnik objekta penziona v vasi Davča v škofjeloških hribih Peter Prezelj je pred leti tam gostil turiste, po razmisleku pa je celotno hišo namenil bivanju starejših. Gospo Heleno, eno od stanovalk smo povprašali o njenih vtisih in izkušnjah bivanja v stanovanjski skupnosti starejših. Članek je bil objavljen v reviji Vzajemnost januarja 2018.

Kako ste izvedeli za stanovanjsko skupnost v Davči in kako ste se odločili za selitev? Kaj vas je prepričalo?

Za stanovanjsko (gospodinjsko) skupnost sem izvedela iz oglasa v reviji Vzajemnost. Ker sem o sobivanju starejših v tujini že kar nekaj prebrala, sem se odločila, da pokličem in vidim kakšna naj bi skupnost bila in kako naj bi potekalo življenje v njej. Po tem pogovoru sem se pogovorila tudi s hčerko in sinom in kmalu sem se dogovorila za obisk. Že prvi vtisi so bili izjemno pozitivni. Pogoji bivanja so presegli moja pričakovanja. Sobe s kopalnico so lepe, prostorne in opremljene. Vsak stanovalec ima svojo sobo in s tem zagotovljeno zasebnost. Z dovoljenjem lastnika si v sobo lahko pripelje tudi nekaj svojega pohištva in ostalih stvari, da se bo počutil bolj domače. Tudi kuhinja je velika in dobro opremljena. Na voljo pa so še drugi skupni prostori, rastlinjak in zelenjavni vrt. Najbolj pa mi je bila všeč lokacija v škofjeloškem hribovju (1000 m nad morjem) in ne prevroča poletja, vročino v Črnomlju sem zelo težko prenašala. Poleg tega pa sem bila prijetno presenečena tudi nad prijaznostjo gospoda Petra. Že po prvem obisku v Davči sem se odločila za selitev, ki pa se je zaradi bolezni za dva meseca oddaljila.

Kako si stanovalci organizirate dan? Kako si razdelite naloge npr. glede prehrane?

Naš dan poteka približno tako: Med sedmo in osmo uro zajtrkujemo, si skuhamo kavo in jo v zimskem ali letnem vrtu skupaj popijemo in nekaj časa klepetamo. Potem gremo po svojih opravkih - pospravljanje sobe, urejanje rož, pranje, čiščenje skupnih prostorov ali kuhanje. Naš

Na kmetijo!

dopoldanski urnik ni prenatrpan, dovolj časa je tudi za klepet, sprehod, branje, pletenje... Po skupnem kosilu in kavi si vsak vzame čas zase. Sama grem običajno na sprehod, potem pletem in gledam televizijo. Okrog šestih večerjamo. Po večerji nekateri kartajo ali igrajo kakšne druge družabne igre. Vsak teden sestavimo jedilnik, naredimo nakupovalni seznam in kupimo potrebna živila. Stroške nakupa živil za kosilo si razdelimo. Za zajtrk in večerjo poskrbi vsak sam. Ko sestavljamo jedilnik, upoštevamo tudi individualne želje. Če kdo izmed stanovalcev določene hrane nima rad, si lahko skuha kaj drugega (ali pa mu skuha tisti, ki je zadolžen za kuhanje). Ob sestavljanju jedilnika se dogovorimo, kdo bo kuhal in kdo mu bo pomagal. Po potrebi nam pri sestavljanju jedilnika in kuhanju pomaga tudi Peter. Drugi si razdelimo ostalo delo: čiščenje skupnih prostorov, pospravljanje kuhinje in jedilnice po kosilu, delo na vrtu...

Tam živite že nekaj let. Ste še vedno zadovoljni s svojo odločitvijo? Vam je bilo kdaj žal?

Menim, da je bila to ena izmed boljših odločitev v mojem življenju in mi ni žal, da sem se preselila. Res je, da sem daleč od hčerke, sina in vnukov, da so prijateljice in prijatelji ostali v Črnomlju, vendar jih vsake toliko časa obiščem. Pogosto tudi poklepetamo po telefonu. Menim, da se je kvaliteta mojega življenja v nekaterih pogledih celo izboljšala, več časa preživim v družbi, pridobila sem tudi nove prijatelje.

Kakšne so prednosti in slabosti tovrstnega bivanja starejših? Kako rešujete nesporazume, različna mnenja, navade...

Osebno menim, da ima sobivanje veliko prednosti. S sostanovalci se lahko pogovoriš, po potrebi ti pomagajo, obveznosti in stroški se porazdelijo. Tudi skupna skrb za prehrano je zelo pomembna, saj je verjetno kar veliko starejših, ki si ne kuhajo redno. Menim, da je sobivanje tudi cenovno zelo ugodno. Slabosti pa zaenkrat še nisem odkrila. Pred odhodom me je najbolj skrbelo, kako se bom po nekaj letih samostojnega življenja prilagodila življenju v skupnosti. Dokaj hitro sem ugotovila, da je bila ta skrb nepotrebna. Res je, da smo se zbrali ljudje iz različnih krajev, z različnimi navadami, izkušnjami in različnimi osebnostnimi lastnostmi. To različnost je potrebno sprejeti, se o razhajanjih odkrito pogovoriti in včasih sprejeti kakšen kompromis.

Na kmetijo!

Vas moti, ker je lokacija malce odročna, da ni blizu infrastrukture – trgovin, ambulante... Kako si organizirate prevoz?

Lokacija je in ni odročna. Marsikdo živi izven mesta in je tudi oddaljen od infrastrukture in potrebuje prevoz, tako kot mi, da pridemo do trgovine ali zdravnika. Davča je le 20 km oddaljena od Železnikov. Ker ni javnega prevoza, nam ga zagotavlja Peter. Doslej s prevozom do Železnikov, Škofje Loke ali Ljubljane nisem imela nobenih težav.

Bi bivanje v stanovanjski skupnosti priporočila tudi drugim starejšim? Kakšen mora biti po vašem mnenju človek, ki se odloči za sobivanje? Komu bi odsvetovali?

Vsekakor bi bivanje v stanovanjski skupnosti na podeželju priporočila tudi drugim. Bivanje v skupnosti je primerno za starejše, ki so še vedno sposobni skrbeti zase oz. potrebujejo le minimalno pomoč. Človek, ki se odloči za skupno življenje, se mora biti pripravljen prilagoditi zahtevam skupnega življenja, sprejeti nekaj pravil, spoštovati mnenja in želje drugih. Poleg tega mora biti pripravljen sprejeti kar nekaj izzivov, saj se mu bo življenje v nekaterih pogledih precej spremenilo. Menim, da bi v skupnosti težko živel nekdo, ki misli, da ima sam vedno prav in da je najpomembnejši, da se morajo drugi prilagajati le njemu. Poleg tega pa bi se za selitev zelo težko odločil tudi nekdo, ki je zelo navezan na svoj domači kraj, hišo, stanovanje in bi imel veliko domotožje. Najbolj pomembno je, da se za selitev po tehtnem premisleku odloči vsak sam, brez pritiska svojcev ali kogarkoli drugega.

4.3 Eko socialne kmetije za starejše na Poljskem

Eko socialne kmetije, ki delujejo v okviru tradicionalnih kmetijskih gospodarstev, predstavljajo inovativen pristop do socialnega varstva na podeželju. Namenjene so starejšim, ki na tak način ostanejo aktivni, zdravi in vključeni v družbo, saj lahko sodelujejo v skupinskih dejavnostih, npr. vrtnarjenje, obrtne, rokodelske in druge ustvarjalne dejavnosti, telovadba itd.

Več kot 2 milijona starejših oseb na Poljskem živi na podeželju – veliko jih živi samih, kar lahko vodi do osamljenosti, socialne izključenosti in pešanja zdravja. Med številnimi vzroki za takšno stanje so tudi staranje prebivalstva, selitev mladih v mesta in spremembe znotraj družin.

Da bi preprečili družbeno osamitev in zdravstvene težave, so v Kujavsko-Pomorjanskem vojvodstvu vzpostavili 14 eko-socialnih kmetij. S podporo sredstev EU lahko 225 starejših, oseb z duševnimi težavami ali omejeno mobilnostjo preživi do šest mesecev na kmetiji skupaj s kmeti, oskrbovalci in njihovimi družinami. Dnevni program rehabilitacijskih dejavnosti zagotavlja, da ostanejo telesno in družbeno dejavni. Dejavnosti se od kmetije do kmetije razlikujejo glede na sposobnosti in zanimanje starejših. Za njihovo prilagoditev vsakemu posamezniku pomaga oskrbovalec, ki prihaja iz lokalnega okolja, v sodelovanju s psihologom. Oskrbovanci lahko denimo izberejo vzrejo živali, vrtnarstvo ali telovadbo. Poskusijo se lahko tudi v ustvarjalnih in rokodelskih dejavnostih. Poleg zdravstvenih koristi je projekt tudi velika priložnost za tkanje novih prijateljskih vezi. Eko-socialne kmetije ustvarjajo tudi nova delovna mesta, saj se lahko kmetje, njihovi družinski člani, zaposleni ter drugi prebivalci regije usposobijo za poklicne oskrbovalce starejših oseb in invalidov. V ta namen morajo opraviti 100 urno teoretično in praktično usposabljanje, vključno z vajami za različne vrste invalidnosti za podporo starejšim. Doslej je brezplačno usposabljanje uspešno dokončalo 14 kmetov in njihovih družinskih članov ter 12 lokalnih prebivalcev. Svoje delo zdaj opravljajo v okviru redne pogodbe o zaposlitvi. Kmetje poleg tega prejema mesečno najemnino za uporabo njihovih kmetij.

Vir:

https://europa.eu/investeu/projects/green-care-farms-elderly_sl

4.4 Na Nizozemskem dnevno varstvo starejših izvaja tudi kmetije

Na Nizozemskem obstajajo številne kmetije, ki se ne ukvarjajo le s pridelavo hrane in živinorejo, ampak nudijo tudi socialne storitve različnim skupinam, kot so npr. težavni mladostniki, osebe z demenco, duševni bolniki itd. Večina teh kmetij ima v ta namen zaposlene strokovne delavce, ali pa to vlogo prevzame eden od družinskih članov. Tam so namreč želeli razviti drugačen in bolj smiseln pristop k dnevnemu varstvu; najprej so z dobro pripravo in raziskavami ugotovili, da so ljudje z demenco ob obisku kmetij veliko bolj aktivni kot v klasični obliki dnevnega varstva. Na kmetijah so namreč bolj fizično aktivni, vključeni so v več različnih dejavnosti, kar koristi njihovem zdravju in prispeva k boljšemu počutju. Ugotovili so tudi, da imajo ljudje z demenco na kmetijah boljši apetit. Predvidevajo, da je to posledica njihove vključenosti v pripravo obrokov, sodelujejo pri pobiranju pridelkov in pridelavi hrane, ki jo uživajo, poleg tega pa večinoma obedujejo v krogu družine in posledično zaužijejo več hrane in tekočine. Pri dementnih osebah je to še posebej pomembno, ker nimajo občutka za nadzor nad lakoto. Ugotovili so tudi, da imajo v primerjavi s klasičnimi oblikami dnevnega varstva na kmetiji pogosteje občutek, da opravljajo nekaj smiselnega, pomembnega, kot da so v službi ali da opravljajo prostovoljno delo.

Dostopnost različnih oblik socialnega varstva za dementne je pomembna, saj so osebe z demenco zelo različne – imajo različne preference, sposobnosti, karakterne značilnosti, zato je skladnost med obliko oskrbe in željami posameznika zelo pomembna. Leta 2016 so imeli na Nizozemskem približno 1000 kmetij, ki so nudile socialno oskrbo, približno 20 % jih je nudilo oskrbo osebam z demenco. Večina je organiziranih kot dnevni centri, nekaj jih nudi tudi 24 urno oskrbo. Od njih se veliko lahko naučijo tudi klasični dnevni centri, predvsem glede aktivnosti, ki jih nudijo na kmetijah: npr. oskrba in stik z živalmi, vključevanje v pripravo obrokov, gospodinjskih opravil, saj le-te pozitivno vplivajo na počutje udeležencev dnevnega varstva.

Vir:

VJ Dementia (2016). *Implementing green care farms for people with dementia*. Dostopno prek:

<https://www.youtube.com/watch?v=dVXyswGIM-4>

4.5 Prežitkarska hiša - spomenik generacijskemu sožitju v kmečkem okolju

Prenos kmetijskega posestva na mlajšo generacijo je bil od nekdanj velik izziv za medgeneracijsko sožitje. Danes samoumevno pokojnino in zdravstveno zavarovanje lahko večina prebivalstva uživa šele od časa druge svetovne vojne dalje. V časih pred tem, ko ni bilo pokojnin ali domov za starejše, so obstajale druge oblike menjave generacij in s tem povezane bivalne rešitve. Kmetijo je največkrat prevzel najstarejši sin in tam zagospodaril, ostali sorojenci pa so šli za dekle in hlapce drugam. Stari gospodar se je umaknil v t.i. prežitkarsko hišo, ponekod ji pravijo tudi »zgornja hiša«, po navadi je bila manjša in skromnejša, postavljena blizu glavne hiše. Večinoma so bili to leseni objekti z majhnimi okni. V hiši je bil osrednji prostor "hiša" – bivalni prostor z veliko mizo in pečjo ter kuhinja. V taki hiši so ostareli starši živeli do smrti. Ob predaji lastnine so tudi podpisali pogodbo, s katero so se mladi prevzemniki zavezali, da bodo do smrti skrbeli za preživetje starejših s hrano in obleko in da jih v nobenem pogoju ne bodo pregnali s kmetije. To zagotovilo je bil pogoj starejše generacije, da je prepustila kmetijo v roke naslednikom še pred svojo smrtjo. Nekatere pogodbe so bile pripravljene do podrobnosti, denimo koliko kilogramov fižola je dolžan sin dajati staršem na mesec. Prežitkarska hiša je služila tudi za bivanje stricev ali tet, ki se niso oženili ali omožile, in so ostali do konca življenja na rodni domačiji.

Nekatere današnje turistične kmetije so hiše, ki so v preteklosti bile namenjene prežitkarstvu, obnovili so jih in jih oddajajo obiskovalcem. Tak primer imamo npr. na Šenkovi kmetiji na Jezerskem.

Prežitkarsko hišo lahko štejemo za vzoren primer medgeneracijskega sožitja in dolgoročnega reševanja vprašanj o bivanju starejših.

Viri:

Ketiš, M. Tako so živeli stari ko so prenesli lastnino na mlade. Dostopno prek: <https://www.vecer.com/tako-so-ziveli-stari-ko-so-prenesli-lastnino-na-mlade-6275415>

Kosec, M. (2020). Penzija iz brun in kamna. V *Outsider* – št. 21, Sožitje.

5. POGOJI ZA BIVANJE STAREJŠIH NA KMETIJAH

5.1 Pravno formalni vidiki

Kmetijska dejavnost obsega pridelovanje kmetijskih rastlin oziroma živinorejo ter storitve za rastlinsko pridelavo oziroma živinorejo. Tej osnovni dejavnosti lahko sledijo dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Osnove za dopolnilne dejavnosti na kmetiji ureja *Zakon o kmetijstvu*, (Zkme-1, Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12, 26/14 in 32/15, 27/17 in 22/18). Dopolnilna dejavnost na kmetiji je dejavnost, ki omogoča nosilcu - fizični osebi - boljše rabo proizvodnih zmogljivosti in delovnih moči ter s tem pridobivanje dodatnega dohodka in ustvarjanje novih delovnih mest na kmetijah. Vrste dopolnilnih dejavnosti, obseg posamezne dejavnosti in pogoje za njihovo izvajanje in druge podrobnosti predpisuje *Uredba o dopolnilnih dejavnostih* (Uradni list RS, št. 57/15 in 36/18). Zadnja uredba iz 2018 prinaša številne novosti na področju dopolnilnih dejavnosti med njimi tudi možnost registracije dopolnilne dejavnosti socialnega varstva na kmetijah.

Leta 2019 je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano objavilo javni razpis, v okviru katerega prijavitelji v obliki pilotnih projektov raziskujejo in skupaj s partnerskimi kmetijami preučujejo kako izvajanje socialnega varstva na kmetijah prenesti v prakso. Zaenkrat je pogoj za pridobitev dovoljenja za opravljanje dopolnilne dejavnosti socialno varstvenih storitev na kmetiji še odločba o pravici do sredstev iz podukrepa 16.9 - *Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani*. Po preteku pilotnih projektov je za pričakovati, da bodo pogoji za pridobitev dovoljenja za opravljanje dopolnilne dejavnosti socialnega varstva na kmetijah jasno opredeljeni in zakonsko potrjeni.

Med dopolnilne dejavnosti socialno varstvo spadata **celodnevno** bivanje odraslih in starejših oseb, ki niso odvisne od tuje pomoči pri opravljanju osnovnih vsakodnevnih opravil in **dnevne** oblike

Na kmetijo!

bivanja odraslih in starejših oseb, ki niso odvisne od tuje pomoči pri opravljanju osnovnih dnevnih opravil.

Za katere kmetije je dopolnilna dejavnost socialnega varstva primerna?

Ta dopolnilna dejavnost je lahko dober izziv za kmetije, ki si želijo dodaten zaslužek in imajo na razpolago prostore, katere lahko namenijo tej dejavnosti. Pogoji pa je seveda pozitiven odnos do starejših in veselje do dela z njimi. To je morda možnost predvsem za mlade kmete, da ustvarijo nova delovna mesta na kmetijah in izboljšajo svoj finančni položaj. Za to obliko dopolnilne dejavnosti ni potrebna dodatna izobrazba, saj zdravstvene storitve ne sodijo v dopolnilno dejavnost, ampak ostajajo domena zdravstvenih ustanov. Kmetije, ki želijo opravljati to dopolnilno dejavnost, bi morale pred odločitvijo najprej preveriti svoje osebne motive, znanja in tržne možnosti. V medijih smo npr. zasledili, da so predstavniki kmetij mnenja, da je takšna dopolnilna dejavnost primerna predvsem za tiste, ki imajo v družini poklicne profile iz zdravstvene in socialne stroke (vir – članki na spletu).

Za katere starejše osebe je primerno bivanje na kmetiji?

Veliko je starejših ljudi, ki ne morejo ostati sami ves dan. A nekateri so tako navezani na svojo bivališče, da kljub slabim bivalnim razmeram in zdravstvenemu stanju vztrajajo v svoji nepremičnini, pa čeprav je prevelika, predraga za vzdrževanje ali arhitekturno neprimerna (npr. v višjem nadstropju bloka brez dvigala). Po drugi strani pa je treba priznati, da pri nas razen izjem (oskrbovana stanovanja, rentni odkup v nekaterih občinah, stanovanjska skupnost Davča) ni na voljo veliko drugih možnosti za izboljšanje bivanja.

Bivanje na kmetiji bi lahko prišlo v poštev predvsem za starejše s podeželja, ki so vajeni tovrstnega življenja, izjemoma tudi za starejše iz urbanih središč, ki želijo mirnejše in bolj naravno okolje. Pri tem pa je odločilna predvsem njihova želja in pripravljenost za spremembo. Glede na slovensko pregovorno navezanost na lastno nepremičnino predvidevamo, da bi bil primeren in prijazen način preživljanja starosti predvsem dnevno bivanje (npr. 8 ur dnevno), ki bi ga preživeli na kmetiji in

Na kmetijo!

kjer bi se lahko vključili tudi v lažja opravila na kmetiji, sicer pa bi ostali doma. Dokazano je, da imajo osebe, ki so v stiku z naravo, večjo motivacijo za bivanje in delo, ki ga še lahko opravljajo.

Posebni pogoji za opravljanje dopolnilne dejavnosti socialno varstvo na kmetiji

Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji mora poleg splošnih pogojev, ki veljajo za vse skupine dopolnilnih dejavnosti, izpolnjevati še določene posebne pogoje, ki so posebni le za dejavnost socialnega varstva. Bivanje na kmetiji je primerno samo za tiste starejše osebe, ki ne potrebujejo pomoči pri osnovnih vsakodnevnih opravilih. Posameznik ima na kmetiji poskrbljeno za bivanje, prehrano, pranje osebne in posteljne perila, čiščenja in vzdrževanja bivalnega prostora in za družbo. Nosilec obeh dopolnilnih dejavnosti mora stanovalcem zagotoviti primerno hrano - vsaj polovica naj bi prihajala s slovenskih kmetij. Na svoji kmetiji pa mora pridelati ali predelati 30 odstotkov živil. Za starejšega stanovalca to pomeni, da bo lahko po večini užival zdravo, lokalno pridelano hrano. Vprašanje pa je, če kmetija na letni ravni to lahko zagotavlja, npr. zelenjavo v zimskih mesecih. In kaj to pomeni v primerih, če se kmetija ukvarja s specifično aktivnostjo, npr. čebelarstvom?

Kmetija mora nuditi tudi primerno okolje, prilagojeno bivanju starejših in možnost druženja, ter starejšim omogočati družabno življenje - možnost, da se vključijo v življenjski ritem kmetije kot celote; gre za neke vrste sožitje generacij in bivanja v domačem okolju na podeželju. Tako se ohranja domačno vzdušje v dnevnem ritmu starejše osebe, kar je prednost v primerjavi z institucionalno oskrbo.

V primeru celodnevnega bivanja mora imeti kmetija urejene enoposteljne ali dvoposteljne sobe za največ šest oseb. V dnevne oblike bivanja odraslih in starejših pa sme kmetija sprejeti največ 12 oseb. Vse druge potrebe, pri katerih bi bilo treba nuditi nego in pomoč, na kmetiji niso dopustne. Pomoč pri vsakodnevnih opravilih je definirana v pravilniku, ki ureja standarde in normative

Na kmetijo!

socialno varstvenih storitev². Pod pomoč pri temeljnih vsakodnevnih opravilih sodijo: pomoč pri oblačenju, slačenju, pomoč pri umivanju, hranjenju, opravljanju osnovnih življenjskih potreb, vzdrževanje in nega osebnih ortopedskih pripomočkov³. Na Ministrstvu za kmetijstvo pojasnjujejo, da bodo vsi, ki bodo vključeni v socialno varstvo na kmetiji, do zdravnika in zdravstvene nege še vedno dostopali v okviru zdravstvenih domov ali osebnih zdravnikov s koncesijo.

Namestitev starejših v drugi družini je ena od oblik varstva, s katerim je mogoče nadomestiti, dopolniti ali zagotoviti funkcijo doma ali lastne družine in ki bi lahko bila pravna osnova za bivanje starejših na kmetijah. Namestitev v drugi družini obsega osnovno oskrbo in socialno oskrbo po predpisih s področja socialnega varstva ter zdravstveno varstvo po predpisih s področja zdravstvenega varstva.

Pravilnik o postopkih pri uveljavljanju pravice do institucionalnega varstva določa, da se institucionalno varstvo v drugi družini izvaja na podlagi pogodbe, ki jo skladno s 65. členom Zakona o socialnem varstvu sklene center za socialno delo in (tretja) oseba. Lahko se izvaja tudi na podlagi pogodbe, ki jo sklene izvajalec institucionalnega varstva iz javne mreže in (tretja) oseba, ki izvaja storitev. Dogovor v prvem primeru sklenejo center za socialno delo, uporabnik in izvajalec storitve institucionalnega varstva v drugi družini, v drugem primeru pa zavod, v katerem je nameščen uporabnik, uporabnik in izvajalec storitve institucionalnega varstva v drugi družini. Ko se storitev izvaja v skladu s 65. členom zakona in storitev v drugi družini (do)plačuje tudi občina, dogovor o trajanju, vrsti in načinu izvajanja storitve sklenejo občina, center za socialno delo, uporabnik in izvajalec storitve institucionalnega varstva v drugi družini.

² Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji, Uradni list Republike Slovenije, št. 36/2018. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018-01-1769?sop=2018-01-1769>

³ Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev, Uradni list, št.45/2010. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2010-01-2321?sop=2010-01-2321>

5.2 Arhitekturni vidiki – študija primera in priporočila

Arhitektka Vera Klepej Turnšek, ki ima že dolgoletne izkušnje z načrtovanjem bivalnih enot za starejše, je po več obiskih Matkove kmetije izdelala arhitekturno oceno možnosti bivanja starejših na tej kmetiji. Ocenila je katera izmed oblik bivanja starejših je za to kmetijo najbolj primerna, saj je zaradi svoje oddaljenosti od večjih krajev (do prvega večjega kraja je 12 km) in visoke lege dokaj specifična. Na kmetiji, na kateri trenutno živijo tri generacije, se ukvarjajo predvsem z gozdarstvom, drobnico ter pridelavo mleka in sira. Izvajajo tudi dejavnost turizma na kmetiji, delo na kmetiji pa za vse člane družine Matk predstavlja glavni vir dohodka.

Prednosti bivanja starejših na kmetiji Matk arhitektka vidi predvsem v oddaljenosti od urbanega okolja, v tem, da gre za čisto in zdravo okolje, da kmetija ponuja številne dejavnosti za preživljanje prostega časa ter možnost vključitve starejših v vsakodnevna opravila. Med slabostmi je izpostavila predvsem težje dostopen teren, še posebej pozimi; trenutne nastanitvene možnosti ne ustrezajo standardom za bivanje starejših (stopnice ipd.), poleg tega pa bi prilagoditev kmetije v ta namen predstavljala velik finančni zalogaj, nenazadnje tudi v izobraževanje osebja, saj sedaj na kmetiji ni nikogar s primerno izobrazbo, ki bi lahko skrbel za starejše. Kmetijo sicer sestavljata dve gospodarski poslopji, dve stanovanjski hiši (v kateri bivajo tri generacije družine Matk) in opuščen manjši hlev. Poleg tega je okrog teh poslopij tudi nekaj manjših poslopij, kot so kašča, shramba in čebelnjak.

Pri izbiri primernega modela bivanja starejših je izbirala med štirimi oblikami bivanja: 1) bivanje starejših na kmetiji kot institucionalno varstvo v drugi družini; 2) dolgoročno bivanje na kmetiji – sobivanje starejših v gospodinjski skupnosti (primer Davča); 3) namestitev za krajši čas; 4) daljše aktivno bivanje na kmetiji (npr. od aprila do oktobra). Tako arhitektki kot tudi lastnikom kmetije se je zdela zadnja, četrta oblika bivanja (daljše aktivno bivanje na kmetiji) najprimernejša, predvsem zato, ker imajo Matkovi v neposredni bližini v lasti (manjšo) opuščeno kmetijo.

Investicija s strani kmetije Matk za vzpostavitev vzorčne kmetije, ki jo je v svoji arhitekturni oceni predvidela arhitektka, bi bila zelo velika, zato bi bilo s finančnega vidika verjetno neupravičeno,

Na kmetijo!

da bi objekt polovico leta (v zimskem času) sameval. Nastanitev starejših v zimskem času bi bila namreč logistično zahtevna zaradi potrebe po prevozih ter omejenih možnosti gibanja po okolici zaradi večje količine snega. Smiselno bi bilo starejšim ponuditi možnost bivanja med aprilom in oktobrom, v zimskem času pa namestitvene enote zapolniti s turisti za krajša obdobja. Vsekakor je v primeru kmetije Matk in podobnih kmetij potrebno prepoznati prednosti takšne kmetije za nastanitev starejših in te kvalitete tudi ustrezno ponuditi. Oblika druge družine za kmetijo Matk ni najboljša možnost nastanitve, saj skupine šestih stanovalcev ne bi mogli vključiti v obstoječe dejavnosti kmetije, bi pa lahko vzpostavili model kmetije v malem, kjer bi s skupino 12 stanovalcev ob pomoči referenčne osebe ponudili kvalitetno bivanje starejšim kot nekakšno počitniško nastanitev za nekaj poletnih mesecev. Ker je nastanitev za nekaj mesecev lahko nedosegljiva glede na finančne zmožnosti večine starejših, bi bilo dobro razmisliti o možnosti subvencioniranega bivanja (morda tudi s turističnimi boni) ali kakšni drugi obliki organiziranja, da bi kmetija lahko ob tej dejavnosti dobila dodaten dohodek, za starejše pa bi bile takšne ponudbe bolj dostopne kot klasične turistične namestitve.

Slika 3: Na obisku kmetije Matk, 19. junij 2020

6. ZAKLJUČEK IN PRIPOROČILA

Bivanje starejših na kmetiji je nova alternativna izbira in obogatitev sicer skromne ponudbe bivanja starejših v Sloveniji. Dopolnilna dejavnost socialnega varstva na kmetiji zajema dve obliki bivanja starejših (in drugih odraslih oseb) – dnevno in celodnevno bivanje. Medtem ko je prva bližje ideji skupnostnega pristopa, so pri drugi že prisotni določeni elementi, ki spominjajo na (sicer bolj družinsko obarvano) obliko institucionalizacije. Cilj obeh možnosti pa je bolj družinski in vključujoč pristop, zagotavljanje pestrosti ponudbe (oblik bivanja za starejše), preprečevanje osamljenosti in izboljšanje kakovosti življenja starejših. Zato je poleg vseh predpisanih normativov in zakonskih določb eden od bistvenih pogojev za vzpostavitev bivanja starejših na kmetiji socialni čut in pripravljenost na medgeneracijsko sobivanje in vključevanje starejših v življenje na kmetiji.

Ugotavljamo, da je dnevno in celodnevno bivanje starejših (in drugih odraslih oseb) v okviru dopolnilne dejavnosti socialnega varstva primernejše za kmetije, kjer ima kateri od članov primerno izobrazbo (npr. zdravstveno ali socialno varstveno) za delo s starejšimi. Lažje bi se udeležilo tudi na kmetijah, ki so organizirane kot socialno ekološke oz. tiste, ki se ukvarjajo s socialnim podjetništvom – kot je to recimo partnerska Pribinovina oz. eko-socialna kmetija Korenika v Šalovcih, ki že zaposluje ranljive skupine, dolgotrajno brezposelne in že imajo zaposleno strokovno osebje, izvajajo različne programe in aktivnosti za vse generacije, nudijo tudi dnevna kosila, odpirajo večgeneracijski dnevni center itd.

Pred odločitvijo, da bi se na kmetiji ukvarjali z dopolnilno dejavnostjo socialnega varstva starejših, je potreben premislek o tem, ali je obstoječa infrastruktura primerna za bivanje starejših. Arhitekturna ocena kmetije Matk je namreč pokazala, da je vsakršno prilagajanje, sploh pa dozidava oz. zidanje primernih objektov za bivanje starejših, lahko velik finančni vložek, zato se tu porajajo vprašanja o možnostih (so)financiranja oz. pridobivanja sredstev za tovrstne investicije na raznih razpisih, saj je malo verjetno, da bi kmetije finančno zmogle investicije v tovrstne prilagoditve.

Na kmetijo!

Primer gospodinske skupnosti starejših v Davči kaže na potrebo po ureditvi pravic in dolžnosti med ponudnikom bivanja starejših in udeležencem ter določitvi hišnega reda in pravno-formalnega odnosa med vključenimi osebami. Poleg tega primer Davče kaže na to, da je potrebno, predvsem pri celodnevem bivanju na kmetiji, v pogodbi oz. drugače formalno opredeliti, kaj se zgodi v primeru, ko se starejšemu stanje poslabša do te mere, da potrebuje pomoč pri osnovnih opravilih. Po drugi strani pa je ta skupnost zanimiv primer, kako je mogoče tovrstno bivanje urediti z že veljavnimi pravnimi sredstvi; lastnik prostore starejšim oddaja kot podnajemnikom (po določilih Stanovanjskega zakona), vsak ima svojo sobo, souporabljajo skupne prostore, medsebojne odnose pa urejajo s hišnim redom, večina stanovalcev ima tam stalno, drugi začasno bivališče. O socialno varstvenih storitvah in pravilnikih ni govora, a po nenapisanem dogovoru lastnik in »upravnik« gospodinske skupnosti starejših g. Prezelj skrbi za stanovalce, jim dostavlja živila, jih vozi k zdravniku, se z njimi družijo, se pogovarja, rešuje spore itd.

Priporočamo, da se pred izdajo dovoljenja za opravljanje dopolnilne dejavnosti preveri ali so prostori na kmetiji dejansko primerni za (dnevno in celodnevno) bivanje starejših ter da imajo tisti, ki bodo delali s starejšimi (in drugimi odraslimi), primerno znanje oz. se jih tej dejavnosti primerno izobrazi. Vprašanje pa je, kakšni naj bodo kriteriji in kdo naj bi takšno preverjanje izvajal, saj izdajatelj dovoljenj za dopolnilne dejavnosti za to ni pristojen. Inštitut Antona Trstenjaka izvaja številne programe povezane z medgeneracijskim sožitjem, staranjem in oskrbo starejših, zato menimo, da bi s svojim znanjem in izkušnjami lahko kvalitetno izobraževali in usposabljali zaposlene na kmetiji za bivanje starejših; seveda pa nismo edini, ki lahko to nudimo. Nadalje se nam zdi pomembno tudi, da se pred pričetkom bivanja starejših uredijo vsa pravno formalna razmerja med kmetom in starejšo osebo, ki se bo za ta način bivanja odločila. Ta ureditev je odvisna predvsem od tega, ali gre za dnevno ali celodnevno bivanje starejših. Pri dnevnem bivanju je potrebno določiti od kdaj do kdaj dnevno bivanje poteka, kakšna so osnovna pravila (hišni red), kakšna je cena udeležbe v dnevnem bivanju ter kakšne so pravice in dolžnosti kmeta in udeležencev. Pri celodnevem bivanju je treba poleg tega opredeliti tudi, kako ravnati v primeru, da se zdravstveno stanje osebe, ki biva na kmetiji poslabša do te mere, da potrebuje pomoč pri osnovnih vsakodnevnih opravilih. Tako pri dnevnem kot pri celodnevem

Na kmetijo!

bivanju starejših priporočamo, da se vzpostavi tudi kontakt s svojci starejšega (hčere, sinovi, partnerji) ter z lokalno skupnostjo.

Eno od pomembnih vprašanj v zvezi z bivanjem starejših na kmetijah je tudi, koliko so ljudje pripravljeni plačati za tovrstno obliko bivanja. Ko smo o višini mesečnega prispevka spraševali starejše na obiskih na partnerskih kmetijah, so bili predlogi različni, a povprečno okoli 500 EUR mesečno brez prehrane. Menimo, da bi morala biti ta oblika bivanja dostopna vsem, zato bi bilo smiselno razmisliti o možnostih sofinanciranja tovrstnih oblik bivanja iz lokalnih (občine), nacionalnih, pa tudi iz evropskih virov.

Obstaja pomislek glede pogoja, da se v bivanje na kmetiji lahko vključujejo le tisti starejši in odrasli, ki ne potrebujejo pomoči pri osnovnih vsakodnevnih opravilih, še posebej ob dejstvu, da bodo za bivanje na kmetiji plačali, kmečke pokojnine pa so praviloma precej nizke. Odpre se vprašanje ali bodo starejši sploh zainteresirani za tako obliko bivanja, saj so pri nas starejši močno navezani na svojo nepremičnino in jo ne želijo zapustiti, dokler še lahko skrbijo sami zase, četudi stanovanje ali hiša ni prilagojena za bivanje v starosti. Če je mogoče oz. če ne gre drugače, se nekateri preselijo k svojcem. Druge oblike bivanja - pri nas so to predvsem domovi za starejše - pa začnejo (skupaj s svojci) iskati šele, ko se zdravstveno stanje bistveno poslabša in potrebujejo pomoč pri dnevnih opravilih. Zato se nam zdi smiselno, da bi pogoje o primernosti starejših oseb za bivanje na kmetiji (samo samostojni, ki še ne potrebujejo pomoči) razširili, sprostili in omogočili bivanje tudi starejšim, ki že potrebujejo nekaj pomoči pri vsakodnevnih opravilih, npr. osebe z lažjo obliko demence ali z napredovanimi kroničnimi boleznimi. Nenazadnje to dokazujejo tudi študije in dobre prakse iz tujine (glej poglavje 4.) Pred "vključitvijo" v dnevno in/ali celodnevno bivanje na kmetiji predlagamo, da se predvsem za celodnevno bivanje zahteva mnenje zdravnika o zdravstvenem stanju osebe, s potrebnimi terapijami, dietami ipd. Prav tako je pomembno, da se ob prihodu z osebo pogovorijo o željah in pričakovanjih, da osebo, ki pride na kmetijo dobro spoznajo, saj ji s tem lažje prilagodijo življenje na kmetiji, pa tudi oseba se bo tako na kmetiji počutila bolj varno in sprejeto.

Na kmetijo!

Ugotavljamo, da so prednosti (starejših in drugih odraslih oseb) na kmetiji predvsem socialne in družbeno koristne narave in predpostavljamo, da kmetije od tovrstne oblike dopolnilne dejavnosti ne morejo pričakovati visokih zaslužkov.

Glede določil, da naj bi morala biti vsaj polovica hrane, ki jo nosilec dopolnilne dejavnosti zagotavlja stanovalcem, pridelana na slovenskih kmetijah in vsaj tretjina na kmetiji, ki nudi bivanje starejših, pa partnerstvo projekta Na kmetijo! kljub dobrim namenom (podpora lokalnim pridelovalcem) predlaga manj tovrstnih omejitev, da bo pogojem lahko zadostilo več kmetij.

Dodana vrednost tovrstne oblike bivanja je predvsem v izboljšanju kakovosti življenja starejših, preživljanje časa v naravi, delo z rastlinami in živalmi pa dokazano vpliva tudi na izboljšanje psihofizičnega zdravja starejših. Za kmetije je dodana vrednost v dodatnem prihodku, večji prepoznavnosti in boljši povezanosti s širšo lokalno skupnostjo. Prav gotovo bi s tovrstno obliko bivanja okrepili tudi medgeneracijsko sodelovanje na kmetiji in v lokalni skupnosti.

Slika 4: Obisk na kmetiji Avark, 29. avgust 2020